

C. AUTOREFERATY PRAC DOKTORSKICH

Maria Radwańska

Stanisław Sierotwiński (1909—1975). Zarys monograficzny ze szczególnym uwzględnieniem dorobku księgoznawczego*

Podjmując jako temat rozprawy doktorskiej działalność profesora Stanisława Sierotwińskiego kierowano się głównie dwoma względami. Z jednej strony - jego wybitnymi osiągnięciami i dorobkiem publikacyjnym w kilku dziedzinach, a przede wszystkim nowatorstwem poglądów na zagadnienia nauki o książce oraz pionierskimi badaniami w zakresie życia literackiego w okresie II wojny światowej. Już wstępny przegląd materiałów, zapoznanie się z dorobkiem i biografią wskazywały na to, że S. Sierotwiński był postacią nieprzeciętną i zasługuje na szersze, wyczerpujące ujęcie. Z drugiej strony - w obecnej dobie, gdy wyraźnie daje się odczuć zaniedbanie badań monograficznych - rozprawa niniejsza mająca za cel pokazanie życia i działalności jednego z wielu zasłużonych dla nauki, pisana była z nadzieją, że może kiedyś, jako stadium pośrednie, może być wykorzystana przy opracowywaniu syntezy księgoznawczej czy też literackiej.

Pewnym problemem było ostateczne ustalenie zakresu

pracy. Nie wydawało się słusznym, aby zawężyć ją tylko do działalności księgoznawczej, gdy dysponowano materiałami do pełnej bibliografii, życiorysu i informacjami, pozwalającymi przedstawić także inne kierunki zainteresowań - całość osiągnięć. Taka koncepcja pracy wpłynęła na jej konstrukcję i podział na dwie części różniące się do pewnego stopnia metodą ujęcia.

Pierwsza zasadnicza część, zatytułowana Stanisław Sierotwiński w służbie książki - rozbita na cztery rozdziały, a w ich obrębie podrozdziały - omawia działalność bibliotekarską przy zabezpieczeniu księgozbiorów w latach 1945-47 oraz poglądy zawarte w publikacjach na tematy księgoznawcze, z teorii bibliografii i dokumentacji. W tej części znalazły się nie tylko wiadomości rzeczowe i relacje, ale również krytyczne oceny wynikające z analizy piśmiennictwa, uwagi porównawcze i konkluzje. Podsumowanie wkładu Sierotwińskiego w naukę o książce umieszczono w oddzielnym podrozdziale. Należy zaznaczyć, że choć Sierotwiński związany był głównie z Krakowem, a w nim z instytucją Biblioteki Jagiellońskiej, to jednak cała jego działalność omówiona w części pierwszej jest przedstawiona na szerokim tle dziejów książki i bibliotek w Polsce. Uznano takie podejście za konieczne, gdyż opisywane wydarzenia nie były dotąd nigdzie w pełni i wyczerpująco naświetlone, a tylko przy ich znajomości działalność Sierotwińskiego może być należycie umiejscowiona i doceniona.

Część druga rozprawy przedstawiająca inne kierunki zainteresowań, publikacji i działalności Sierotwińskiego (w sześciu rozdziałach) ma odmienny charakter, gdyż brak odpowiedniego przygotowania i kompetencji nie pozwolił tu na w pełni własne, krytyczne potraktowanie przedmiotu. W większym stopniu opiera się na omówieniach sprawozdawczych oraz opiniach przejmowanych z odpowiednich źródeł, z wypowiedzi znawców. Spodziewano się, że nawet w takim

ujęciu ta część może być użyteczna, umożliwiając specjalistom wnikliwsze opracowanie poszczególnych problemów, a ponadto pozwoli na zorientowanie się w całości i różnorodności dorobku Sierotwińskiego. Część druga przedstawia spuściznę historycznoliteracką, biograficzną, słownikową, edytorską, redaktorską oraz działalność pedagogiczną i dydaktyczną.

Dwie zasadnicze części rozprawy podzielone zostały na rozdziały, a te niekiedy na podrozdziały, wszystkie osobno tytułowane tak, że spis treści dość szczegółowo uwidacznia ich zawartość. Całość poprzedza wstęp i życiorys S. Sierotwińskiego, a zamyka aneks zawierający bibliografię osobową oraz fotokopie dokumentów i fotografie. Uzupełnienie stanowi skorowidz nazwisk.

Zróżkami do rozprawy były: 1) dzieła Sierotwińskiego wydane samoistnie oraz rozprawy, artykuły, recenzje, prace edytorskie i redakcyjne, 2) publikacje dotyczące życia i dorobku Sierotwińskiego, 3) dokumenty zachowane w archiwach państwowych i w posiadaniu rodziny, 4) informacje pochodzące od rodziny i znajomych.

Samoistne wydawniczo dzieła to przede wszystkim trzy kolejne wydania "Słownika terminów literackich" (1960, 1966, 1970), monografia "Maryla Wolska - środowisko, życie, twórczość" (1964), "Krakowskie podziemie literackie pod okupacją hitlerowską" (1971) oraz złożona w redakcji Wydawnictwa Literackiego "Kronika życia literackiego pod okupacją hitlerowską". Natomiast rozpraw, artykułów, recenzji jest nieco ponad 200. Publikowane były w czasopiśmie fachowych, naukowych i popularnonaukowych. Spis ich został załączony do bibliografii.

Prace edytorskie to opracowanie i przygotowanie do druku, opatrzenie przypisami i wstępem "Dziennika podróży do Tatrów" Seweryna Goszczyńskiego (1958), "Korespondencja Ignacego Maciejowskiego (Sewera) z Mieczysławem Pawlikow-

skim" (1957), trzech powieści Józefa Ignacego Kraszewskiego: "Boleszczyce", "Macocho" i "Masław". W zakresie działalności redakcyjnej-współpraca z "Życiem Nauki", "Kalendarzem Bibliotekarza", "Informatorem Bibliotekarza", "Ruchem Literackim" i "Karpatami".

Publikacji dotyczących życia i dorobku naukowego Sierotwińskiego jest niewiele. W tej grupie źródeł wykorzystano wspomnienia pośmiertne i nekrologi, recenzje dotyczące prac Sierotwińskiego, cytowanie rozpraw Sierotwińskiego w innych pracach naukowych oraz fragmenty opracowań, które wiążą się z osobą i poglądami Sierotwińskiego.

Dokumenty zachowane w archiwach państwowych, w posiadaniu rodziny i najbliższego kręgu przyjaciół stanowiły ważne źródła przede wszystkim biograficzne. Były to głównie: a) akta personalne przechowywane w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, życiorysy pisane własnoręcznie, pisma świadczące o kolejnych zatrudnieniach, awansach, ankietach personalne, metryki bądź ich odpisy; b) akta Delegatury z lat 1945 - 1947 przechowywane w Ministerstwie Kultury i Sztuki w Warszawie; c) sprawozdania dla Polskiej Akademii Nauk z okresu pracy w Komisji Historycznoliterackiej i Podkomisji do Badań nad Literaturą Krajową lat 1939-1944; d) akta dotyczące habilitacji, oceny dorobku naukowego, recenzje rozprawy habilitacyjnej; e) dokumenty dotyczące przebiegu pracy naukowo-dydaktycznej w Wyższej Szkole Pedagogicznej, głównie akta personalne, plany i sprawozdania, liczne kopie recenzji prac magisterskich; f) korespondencja tj. zespoły listów od rodziny, przyjaciół, znajomych, uczniów, uczonych, pisarzy, specjalistów.

Wiele informacji wniosły wywiady prowadzone z córką profesora oraz osobami, które z Sierotwińskim łączyła wieloletnia współpraca, często przyjaźń, z dawnymi kolegami z kręgu bibliotekarskiego. Dzięki informacjom uzyskanym z wywiadów i korespondencji można było zamieścić w pracy

wiele wiadomości nie tylko o działalności, ale i o osobowości profesora.

Wszelkie informacje starano się poddać krytyce oraz weryfikować poprzez inne źródła. Wiele wiadomości zaczerpniętych z wywiadów, osobistych notatek, listów, wspomnień, pozostałych papierów - znalazło potwierdzenie w dokumentach innego rodzaju lub powtarzały się u kilku niezależnych informatorów. Największe trudności napotymano przy odtworzeniu działalności Sierotwińskiego w latach 1945-1947, gdyż akta Zarządu Głównego Bibliotek i Delegatury są niekompletne. Ogólnie można stwierdzić, że kontakt z różnorodnymi źródłami pozwolił na uściślenie i skorygowanie wielu szczegółów w biografii i ocenie działalności Sierotwińskiego, obiegowo powtarzanych w opracowaniach.

Prześledzenie źródeł, analiza działalności i twórczości naukowej pozwoliły na ukazanie dorobku Sierotwińskiego w wielu dziedzinach, którymi się zajmował, którym poświęcał wiele miejsca i czasu w swych badaniach. Zaczynajmy od przeglądu jego wkładu w naukę o książce.

Około jedna trzecia publikacji Sierotwińskiego dotyczy dyscyplin księgoznawczych. Wszystkie konsekwentnie wykazują powiązania logiczne, dzięki którym łączą się ze sobą w pewną całość. Zaczyna się od rozważań dotyczących książki, która jest punktem wyjścia i przedmiotem dla każdej z nauk bibliologicznych, a następnie rozwija się problematyka ogólnej nauki o książce, bibliotekarstwa, bibliografii, dokumentacji. We wszystkich dostrzegamy związek z praktyką, wyrosły bowiem z doświadczeń i obserwacji autora, a w ostatecznym rezultacie mają służyć praktyce, ulepszaniu i usprawnianiu pracy, powiększaniu użyteczności książki. Rozprawy S. Sierotwińskiego, jak i zawarte w nich poglądy dostrzegane były przez współczesnych mu ludzi książki, często cytowane i przytaczane. Obecnie S. Sierotwiński zaliczany jest do czołowych bibliologów polskich, a nazwisko

jego wymienia się wśród najwybitniejszych, jak: J. Muszkowski, S. Vrtel-Wierczyński, A. Łysakowski, K. Głombowski. Zaważyły na tym jego dość oryginalne i nowatorskie poglądy. Zajmował się niemal wszystkimi problemami teoretycznymi nurtującymi bibliologię, a więc: przedmiotem nauki o książce, wzajemnymi relacjami elementów formalnych i treściowych książki, relacją poszczególnych dyscyplin w obrębie nauki o książce, problemem autonomii bibliologii, stosunku do innych gałęzi wiedzy, głównie do historii literatury, terminologią księgoznawczą i in. Pewne jego ustalenia weszły na trwałe do nauki o książce. Nowatorskim wkładem było wprowadzenie pojęcia książki jako narzędzia, które później upowszechniło się i jest używane w najnowszych definicjach książki. Równie nowym było uznanie funkcji książki za najistotniejsze pojęcie w nauce o książce, za jej problem naczelny, za czynnik integrujący dla całej dyscypliny. Dzisiaj pogląd taki jest oczywisty i przyjęty, ale w początkach lat pięćdziesiątych na gruncie polskim był sformułowaniem prekursorskim. W latach następnych był rozwijany i w konsekwencji doprowadził do powstania funkcjonalnego systemu bibliologii. Stanowisko Sierotwińskiego wobec spornego problemu dwóch najistotniejszych elementów książki - jej treści i formy - zdecydowanie wyznacza mu miejsce wśród tych bibliologów, którzy doceniali treść książki w badaniach nad nią i w ogólnych badaniach bibliologicznych. Stanowczo opowiada się Sierotwiński za samodzielnością nauki o książce, uzasadniając naukowość dyscypliny jej zadaniami i celami.

Ze wszystkich dyscyplin księgoznawczych szczególnie upodobał sobie S. Sierotwiński bibliografię. W kilku rozprawach z tej dziedziny znalazły odbicie wszystkie niemal zagadnienia współczesnej teorii i praktyki bibliografii, a więc próba definicji, uzasadnienie naukowości i odrębności dyscypliny, jej pogranicza z innymi naukami, systematyka,

określenie celu, zadań i metody, stosunek bibliografii do dokumentacji, statystyka i krytyka bibliograficzna, szkolenie specjalistów, liczne powiązania bibliografii z praktyką. I tu jego poglądy, przemyślane, często oryginalne, mają cechy nowatorstwa. Przede wszystkim opowiadał się za wyłączeniem bibliografii z nauki o książce, tj. za autonomicznością dyscypliny, uzasadnianej istotnym jej związkiem z szerzej pojętą dokumentacją i naukoznawstwem. Spowodowało to zaliczenie Sierotwińskiego do najbardziej radykalnych teoretyków bibliografii.

Był też jedynym bibliologiem, który już na początku lat pięćdziesiątych tak szeroko rozważał związki dokumentacji z nauką o książce, bibliotekarstwem i bibliografią. Wskazywał na wiele podobieństw, na wspólne przedmioty badań, wspólne cele, a różne jedynie metody badań. Nawoływał do współpracy bibliotekarzy i dokumentalistów oraz do oparcia się dokumentacji na utrwalonych już od wieków doświadczeniach bibliotek i bibliografii, a w bibliotekach, zwłaszcza naukowych widział realnie istniejące ośrodki informacji.

Równie radykalne, jak poprzednio w odniesieniu do autonomiczności bibliografii, mogą się wydać poglądy Sierotwińskiego głoszące, że nauka o książce mogłaby wejść do dokumentologii rozumianej jako nauka o informacji naukowej, jako nadrzędnej nauki o wszystkich dokumentach, w tym tradycyjnych czyli książkach. Takie koncepcje zaszeregowania bibliologii, wprowadzić nie od razu, ale były i są obecnie brane pod uwagę, chociaż najnowsze skłaniają się raczej w kierunku zaliczania obu dyscyplin do nauki o komunikacji społecznej.

Drugim ważnym polem badawczym była dla S. Sierotwińskiego historia literatury. Zajmował się literaturą XIX w., zwłaszcza pisarzami galicyjskimi z jednego kręgu (wcześniej M. Romanowskim, K. Ujejskim, M. Pawlikowskim, I. Maciejow-

skim, później M. Wolską), piśmiennictwem tatrzańskim (górsko-literackim), literaturą ludową, wreszcie literaturą konspiracyjną. W biografistyce szczególne upodobanie miał w wydobywaniu na "światło dzienne" ludzi ciekawych, a pozostających dotąd na uboczu. Największe jednak zasługi ma S. Sierotwiński w zakresie badań życia literackiego pod okupacją hitlerowską, w podjęciu pionierskiej pracy nad nie napisanym rozdziałem w historii literatury okresu II wojny światowej, w unaocznieniu znaczenia tych badań dla kultury narodowej, w przygotowaniu warsztatu dokumentacyjnego i w doprowadzeniu poszukiwań do bardzo zaawansowanego etapu. Tym większe jest znaczenie badań, że wymagały wysiłku samodzielnego i dogłębnego, wysiłku rozpoczynania od samych podstaw. Uznany został Sierotwiński za jednego z czołowych znawców tego okresu. Można się spodziewać, że to co zdołał zrobić, zaważy na wielu przyszłych pracach.

Pasjonowanie się od wczesnej młodości górami, rosnące jeszcze z wiekiem, spowodowało też narastanie wiedzy gruntownej i wielostronnej, tak że Sierotwiński zaliczony został do najlepszych znawców problematyki związanej z Tatrami i Podhalem.

Z osiągnięć S. Sierotwińskiego wiążących się z terminologią literacką a równocześnie z pracą dydaktyczną trzeba wymienić jeszcze jedną pionierską pracę - a mianowicie trzykrotnie wznawiany "Słownik terminów literackich". Był on pierwszą próbą tego rodzaju na gruncie polskim i mimo pewnych niedociągnięć był wzorem koncepcji dla następnych prac w tym zakresie, otwierał nowy ciąg publikacji.

Po krótkim przeglądzie wyników badań nad dorobkiem Sierotwińskiego z podkreśleniem tych osiągnięć i poglądów, które weszły na trwałe do poszczególnych dyscyplin - pora na pewne uwagi ogólne i wnioski.

S. Sierotwiński był niewątpliwie postacią, która zaznaczyła swą indywidualność. Posiadał szczególną umie-

jętność organizowania pracy badawczej. Uznać go można za typ uczonego zdolnego do ujęć teoretycznych, do porządkowania i uogólniania zjawisk. Jego przemyślenia były oryginalne i odkrywcze. Sprzyjały temu solidność i pracowitość, ale także erudycja i fantazja. Znamioną cechą Sierotwińskiego była wielość zainteresowań i związana z tym wielość realizowanych kierunków badawczych, charakterystyczna dla niektórych uczonych. Imponujący jest obszar badań i przygotowanie w każdej dziedzinie, którą się zajmował. Potrafił łączyć role badacza, nauczyciela i popularyzatora.

Kariere zawodową rozpoczął od pracy w bibliotekarstwie. Jego służba książce w pierwszych latach po wyzwoleniu zasługuje na szczególne uznanie. Orientując się w ówczesnej sytuacji można nazwać S. Sierotwińskiego "bohaterem tamtych czasów". Zagrały wówczas wszystkie dodatnie cechy - szybkość decyzji, umiejętność organizacji, brak lęku przed podjęciem ryzyka, patriotyzm, "zapatrzenie w polskość". Jako polonista umiał dostosować się do pracy w bibliotece. Należał do tych, którzy kończyli epokę bibliotekarzy - nie urzędników, był przede wszystkim doradcą.

W późniejszych pracach polonistycznych zawsze umiejętnie potrafił powiązać warsztat księgoznawcy i bibliografa z warsztatem polonisty, historyka literatury, dydaktyka. We wszystkich pracach S. Sierotwińskiego z historii literatury widoczne jest usiłowanie połączenia i wykazania równoległego przygotowania filologicznego i księgoznawczego oraz dążenie do wyczerpującej dokumentacji bibliograficznej.

Wkład S. Sierotwińskiego w naukę o książce pozwala uznać go za jednego z tych przedstawicieli polskiej bibliologii, którzy znacznie pomnożyli stan jej posiadania. W poglądach na naukę o książce jednoczył punkt widzenia humanisty, historyka literatury, pedagoga, bibliotekarza-praktyka, bibliologa-teoretyka, podobnie jak wielu najwybit-

niejszych jej twórców. Był niewątpliwie jednym z ostatnich z pokolenia bibliotekarzy, którzy łączyli ogromną wiedzę i intensywną pracę naukową z zawodem bibliotekarza.

PRZYPISY

- * Autoreferat wygłoszony podczas obrony pracy doktorskiej, która odbyła się dnia 26 kwietnia 1983 r. na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego im. Bolesława Bieruta. Promotor: prof. dr hab. Kazimiera Maleczyńska; recenzenci: prof. dr hab. Krzysztof Migoń, doc dr hab. Jerzy Jarowiecki.